

Az idő nyelvi képe a magyar és a román nyelvben

A kutatási téma kiindulópontja a nyelvi relativizmus tétele. A Whorf-hipotézist (Caroll, 1964) továbbgondolva Lera Boroditsky (1999) elveti azt a feltételezést, hogy a gondolat és a cselekvés teljes mértékben determinált a nyelv által, azonban olyan kutatásokra hivatkozik, amelyek a tétel árnyaltabb változatát bizonyítják a tér, idő, szubsztancia és tárgyak különböző nyelvekben való reprezentációja révén, illetve a cselekvések és a színek más-más nyelvekben való konceptualizációja által.

Anna Wierzbicka (1997, 11–12. o.) kulturális alapú szemantikai kutatásai bizonyítják, hogy ha a közösségeket egyediségükben akarjuk megérteni, olyan szavak elemzése révén valósíthatjuk ezt meg, amelyek az egész közösség tudásában aktívizálhatók, ugyanakkor univerzális jellegűek is. A kulturális foratókönyv ('cultural script') eljárását alkalmazza a közös tudás, a kulturális normák kikövetkeztetésére, mert szerinte így elkerülhető lesz a sztereotipizálás, a különböző kultúrák minősítése. Ezek a szavak kultúraspecifikus jellegűek, és nemcsak az illető társadalomnak a létezési jellemzőit tükrözik, hanem a gondolkodásmódjukat is.

Karácsony Sándor (1938, 172. o.) már a 20. század első felében vizsgálta a magyar nyelv és a magyar gondolkodásmód (észjárás) kapcsolatát. Bár nyelvészeti megállapításait a szakirodalom vitathatónak ítéli, mivel nem annyira tudományos kutatásokra, mint inkább spekulatív módon kidolgozott elméletre alapoz. A magyar észjárás című könyvében a magyar gondolkodásmód sajátosságairól és a magyar nyelv jellemzőiről ír (Karácsony, 1985, 290–310. o.). Úgy véli, hogy egy nép lelkülete (mai értelemben: kultúrája) legkönnyebben anyanyelvén keresztül érthető meg. Az, hogy milyen sajátosságai vannak a magyar nyelvnek és a magyar beszélőközösségnek, azt a másik nyelvvel és kultúrával való összehasonlítás alapján lehet profilizálni.

Karácsonynál a nyelv és gondolkodás között tételeződik a fogalom, ami a tapasztalaton alapszik, majd a fogalmi tartalomnak a keretét a szó adja meg. Ezek a lexémák teszik lehetővé, hogy a jelentéseik leírásával általános képet kapjunk a beszélők gondolkodásmódjáról. Az 'áll' ige származékai és szóösszetételekben, kifejezésekben való előfordulása alapján olyan szemantikai vizsgálatot készít erről a lexémáról, amely előzménye a Wierzbicka- és Bańcerovszki-féle nyelvi világtkép megalkotási módjának. Karácsony szemlélteti, hogy ennek az igének a használati köre milyen módon reflektál a magyar ember gondolatvilágára, milyen nyelvi képek segítségével lehet megteremteni a lexéma komplex jelentéskörét.

A kutatás folyamán kulcsszóként használtam az 'idő' lexémát. Ez olyan szó, amely mind a magyar, mind a román nyelvben viszonylag gyakori: szótári előfordulása alapján több szóösszetételben is használatos, gyakran szerepel hívószóként különböző kollokációkban, több közmondásnak is kulcsszava, illetve egyéb szövegekben, népköltészeti alkotásokban is gyakran találkozunk vele.

Bañcerovszki (2008, 78–145. o.) szerint a világmodellt a nyelvek különböző módon tükrözik, a nyelvi egységek elemzésével rekonstruálható lesz a konceptualizáció, és ezáltal eljutunk a fogalmak nyelvspecifikus jelentéséhez. Ehhez szükséges, hogy felfedjük a nyelvi jelentés természetének szubjektív voltát, a kognitív folyamatok profilírozását és konvencionálisítását. Bañcerovszki konceptuális metaforáknak nevezi ezeket az elemzhető nyelvi kategóriákat, s úgy véli, hogy ezek hordozzák a mindennapi tudás modelljeit úgy, hogy közben bizonyos domének közti relációkat tükröznek. A domének meghatározása és a fogalomnak (metaforának) a különböző doménekbe való besorolása, illetve a más doménnel való kapcsolathálójának feltárása adja meg az elemzési modellt, amely a világ kultúrafüggő nyelvi képét tükrözi. Ennek az elemzési mintának három kulcsfogalma van: a kognitív domén, amely tapasztalatként tételeződik, egyszerű vagy összetett fogalomként. A nyelvi kifejezések egyszerre egy vagy több kognitív domént képesek előhívni; a profil fogalma, amely a profilírozás folyamatára utal, figyelem-összpontosítást jelent, és a bázis olyan halmazként, amely különböző doméneket sűrít magába.

A két nyelv összehasonlítását a magyar nyelv felől közelítem meg. És mivel a köznyelvben előforduló szerkezeteket vizsgálom, a legalkalmasabbnak a bizonyult, hogy az egy nyelvű, illetve két nyelvű szótárak anyagát tekintsem át. Így a magyar és román nyelvű értelmező kéziszótárak, magyar–román szótárak, a magyar–román kifejezések szótárának és magyar, román közmondásgyűjtemények anyagát használtam forrásként, illetve (nem reprezentatív értékű) kérdőíves anyagot is feldolgoztam, a Kárpát-medencei Magyar Nyelvi Korpusz adatait, valamint internetes szövegeket is bevontam.

Az idő fogalmának meghatározásával több tudományág is foglalkozott, különböző korokban és közösségekben eltérő módon gondolkodtak és gondolkodnak az időről. Mindennapjainkban fontos tényezőként emlegetjük és érzékeljük az idő létét, múlását. Érdekes, ahogyan ugyanazt a fogalmat a különböző tudományágak értelmezik és kezelik: a fizika teljesen más időfogalommal operál, mint a filozófia, esetleg az egyes művészetágak, és mindez teljesen másképp működik a hétköznapi ember szerint.

Az idő meghatározása azért (is) problematikus, mert olyan elvont fogalom, amely konkrétan befolyásolja az emberi életet, de az is gondot okoz, hogyan ragadható meg a mindennapokban. Más szóval: hogyan beszélhetünk az absztraktumokról, milyen módon képes az emberi agy felfogni ezeket, és a nyelven keresztül megjeleníteni őket.

Boroditsky (2001) azt mondja, hogy az emberek a konkrétumokból kiindulva képesek csak megjeleníteni az elvont fogalmakat. A már ismert, jól érzékelhető dolgokból kiindulva lesznek képesek beszélni és – feltételezhetően – gondolkodni is az absztrakt fogalmakról. Erre metaforákat használnak, de ahhoz, hogy az egyének megérthessék egymást akkor is, hogyha elvont dolgokról beszélnek, szükséges a képek megegyezései alapú elfogadása. Ezek a konvencionális metaforák.

A továbbiakban azt vizsgáljuk, hogy a magyar nyelvi korpusz alapján milyen konvencionális (Bañcerovszki szerint konceptuális) metaforákat használnak a magyarul beszélők az idő fogalmának kifejezésére, az időfogalom használatára.

Az 'idő' vezérelmentése a szótári definíciók alapján kettős: 1. folyamat, történes és 2. az idő szegmentálása, mérése, jelölése. Sok származéka és összetétele van, mint például: 'idejekorán', 'idejétmúlt', 'múlik az idő', 'valaminek az ideje', 'időben', 'időre', 'eljött az ideje', 'benne van az időben', 'időbeosztás', 'időegység', 'időérzék', 'időfecsérlés', 'időhátrány', 'időhiány', 'időhúzás', 'időjárás', 'időmegetakarítás', 'időmilliomos', 'időrabló' stb.

A kérdőíves felmérés alapján az idő: sosem elég, mulékony, telik, nem pazarolható el; az emberek találták ki, de hasznos; ugyanakkor stresszforrás; az idő pénz; benne élünk; értékes tényező az ember életében; időből kevés van, kár pazarolni; soha nem áll meg, nagyon fontos a szerepe.

Az idő az érték doménben lokalizálható, és a kincs profilját hívja elő. Ez lehet anyagi és szellemi kincs is. 'Az idő pénz' metafora az egyik legismertebb képe az időnek. De az idő pénzszerűségét hangsúlyozzák az olyan szóösszetételek is, mint 'időlopás', 'időrabló', 'időmegtakarítás', 'időnyerés', 'időmilliomos', 'időpazarlás'. Az ellopható, megtakarítható vagy elpazarolható idő a pénz analógiájára kapja ezen tulajdonságait, de a milliomosság is arra utal, hogy az idő olyan értéként kezel, ami a gazdagságot jelenti birtoklója számára. A kérdőíves anyag alapján a sosem elég, nem pazarolható el, a kevés van belőle szintén a kincsszerű, pénzszerű, anyagiasult időre vonatkoznak. Az 'eltarisznyázza az időt' szólás is az elfecsérelt, ki nem használt időre vonatkozik, bár ma már inkább nyelvjárási szövegekben, szólástárakban találkozunk vele.

Az idő élőlényként való konceptualizálása több doménben is lokalizálható. Az állat doménben a magyar nyelvi korpusz alapján gyakran madárként, de legalábbis valamilyen szárnyasként beszélnek az időről. Az 'elszállt, elröpült az idő', 'az idő szárnyán', de közvetve a 'röpke óra', 'röpke pillanat', 'elszállt a nyár' olyan szószervezetek, ahol madár képében jelenik meg az idő.

A Kárpát-medencei Magyar Nyelvi Korpusz, a kérdőíves anyag és a világhálón gyűjtött szövegek alapján megjelenik az idő mint szörnyeteg profilja. 'Az idő vasfoga', a 'megette az idő', 'az idő állandó szorítása', 'az épületet is megcsapta az idő', 'pusztító idő' olyan szókapcsolatok, amelyek félelmet keltenek az emberben, és az időt valami szörnyű fenevadként mutatják be. Nem tudjuk pontosan, mi ez a szörny, hogy néz ki, de fogaival képes megenni, megrágni nagy dolgokat, mancsával csapkodni és szorítani is tud, ereje pusztító jellegű.

A magyar közmondások alapján a vizsgált lexémát a személy doménjében is lokalizálhatjuk. Az idő jó/rossz anyaként való konceptualizálása jelenik meg 'Az idő néha anya, néha mostoha' közmondásban, de 'Az idő mindent meggyógyít' mondásunk is tartozhat ebbe a profilba. A jótékony idő képze gyakran jelenik meg a mindennapi nyelvhasználat területén is: az 'idővel másképp látod', 'aludj rá egyet', 'idővel minden megoldódik' olyan szerkezetek, amelyek arra utalnak, hogy a beszélők tapasztalata és elképzelése alapján az időnek olyan mágikus ereje van, amivel gyógyítani képes, a problémákat megoldani vagy legalábbis enyhíteni. Ugyanakkor az anyaként felfogott időképpel párhuzamosan él a magyar közmondásokban a gyógyítóként konceptualizált idő is: 'Legjobb orvos az idő', 'Az idő mindent meggyógyít'.

'Az idő mindennek mestere', 'Az egyik idő a másíknak mestere' közmondásokban a férfi-munkásként megjelenített időképet találjuk. Ebben a profilban az idő olyan képességgel rendelkezik, amely a rosszat jóvá tudja tenni, képes megváltoztatni a dolgok kimenetelét. 'Az idő mindent kiderít' mondásunkban is ez a tulajdonsága jelenik meg a vizsgált fogalomnak.

Az idő térként való fölfogására utalnak 'az én időmben', 'időben megtenni valamit', 'benne van az időben', 'időben élünk', 'időbeli', 'idő előtt' szerkezetek. A helyszerű időfelfogás a tér felosztásának analógiájára használatos, és univerzális jellegű. A magyar nyelvben a helyhatározói ragokat használjuk általában a különböző időegységek kifejezésében, mondatá fűzésében ('szerdán', 'januárban', 'délben', 'évben').

A szubsztanciaként konceptualizált idő is gyakran megjelenik a magyar nyelvi anyag alapján: 'időt érez', 'kér egy kis időt', 'húzza az időt', 'az idő rövidege miatt', 'elodázza az időt'. A beszélő valami olyan anyagként képze el, ami tágható, érezhető és nemcsak érzékelhető, míg 'Az idő folyton foly, míg meg nem eszi a moly' közmondásban ehető valamiként jelenik meg.

Az idő leggyakrabban emlegetett jellemzője a mulandóság. Viszonylag sok közmondás foglalkozik ezzel a jelenséggel: 'Telik az idő, múlik az esztendő', 'Az eltöltött idő soha vissza nem jő', 'Az idő jár, senki sem vár'. A népi bölcsességek arra figyelmeztetnek, hogy a különböző közösségek gondolkodásmódja alapján mindennek megvan a

maga ideje, jól meghatározott egységekre osztható fel az élet, és ezeknek az egységeknek megvannak a teljesítendő feladatai.

A szótári anyag alapján több összetett szó és kollokáció is utal a mulandóság és feladat kapcsolatára: 'idejekorán', 'idejétmúlt', 'múlik az idő', 'valaminek az ideje', 'időben', 'eljött az ideje', 'időbeosztás'. Az idő és a tetteink, döntéseink viszonya szorosan összefügg egymással. A fentiek azt példazzák, hogy a beszélők számára a vizsgált fogalom

szegmentálható, hogy egy-egy időintervallumnak megfeleltethető elvárások léteznek. A felosztható idő így ellenőrizhetővé válik, vagy legalábbis ennek a képzetét kelti.

Az idő több metaforikus képet is előhív a magyarul beszélők mentális lexikonából. A korpusz alapján kiderül, hogy nem vagy csak nehezen lehet megragadni az idő jellegét, nehéz a köztudatban beszélni róla. Ezért is alkotunk olyan képeket, amelyek segítenek megérteni az idő jellegét, lényegét, eligazítanak a világ észlelésében, és irányítják az időről, környezetről, univerzumról való tudásunkat.

A 'timp' (= idő) fogalma a román értelmező szótárak alapján két vezérjelentést kódol: méret, mérték (1) és kiterjedés (2). A román nyelvű kérdőívek alapján különböző tevékenységek megvalósítására szánt időegységek sorozata, isteni ajándék, isteni csoda, amit jól kell tudni felhasználni, a születés és meghalás közti élet, emberi találmány, az objektív valóságban nem létezik, csak szubjektív jellegű, az élet mértékegysége, a fejlődés időszaka.

A köznapi ember nyelvhasználatában a 'timp' (= idő) lexéma gyakran felcserélődik a 'vreme' (= időjárás) lexémával, mely eredeti jelentésében az időjárásra vonatkozik. A román közmondásokban viszont a 'timp'-'vreme' lexémák különböző alakjait találjuk idő jelentésben.

A román nyelvű korpusz alapján – bár kevés szövegben – a 'timp' az állat doménben lokalizálható, és a madár, majd kicsi állat profilját hívja elő: a 'zboară timpul' (= elszáll az idő), 'Vremea are aripi ascunse, de aceea nu o vedem când trece' (= Az időnek

rejtett szárnya van, ezért nem látjuk, amikor elszáll, elmúlik), 'Vremea scapă prin crăpătură când n-o strângi bine în mână' (= Az idő megszökik a résen, ha nem szorítod eléggé a kezvedben). A kézzel fogható idő képze a román emberben is a kontroll igényének egyik kifejezője: az ellenőrizhető és kézben tartható idő biztonságot nyújt, és lehetővé teszi a világ dolgaiban való biztonságosabb, világosabb eligazodást.

A személy doménjében változatos képet kapunk. A román közmondásokban megjelenik a tanítóként értelmezett idő: 'Vremea al tutoror dascăl și învățător este' (= Az idő

Az 'idő'-'timp' fogalmának központi jelentései univerzális jelleggel nagyjából ugyanazokat a doméneket és profilokat hívják elő az elemzés alapján. Közös a két nyelvi anyagban az érték doménben lokalizált pénz profilú időkép, az állat doménben a madár aspektusa, de ez a román nyelvű korpuszban gyengébben van jelen, mint a magyarban. Szintén egyezik a személy tartományának megléte, és ebben a gyógyító idő képe, a szubsztanciaként értelmezett ség és a helyként elképzelt idő. Különbözik a két korpusz alapján az állat tartományában megjelenő magyar időszörny, ennek hasonló párját a románban a személy doménben találjuk, ahol a gyilkos idő metaforája él. Ugyancsak az állat doménben jelenik meg a kis állat képe a román nyelvű anyag alapján, amelyik az ember kezéből képes megszökni.

mindenek tanítója). 'Timpul este ca un profesor care din păcate își ucide elevii' (= Az idő olyan tanár, aki sajnos megöli tanítványait). De az internetes szövegek között is előfordulnak olyan kifejezések, amelyekben az idő megtanít valamit az embernek: 'timpul te v-a învăța ce să faci' (= az idő majd megtanít, mit tegyél), 'timpul ne învăța să...' (= az idő megtanít minket, hogy...).

A nőként megjelenített idő a folytonosságra utal: 'Vreme pe vreme a născut' (= Az idő időt szül). A szülés révén megvalósuló körforgásra utalunk, ami a megújuló és ciklikus idő konceptualizálására vonatkozik. A gyógyító képze a román nyelvi anyagban is megjelenik a 'Timpul vindecă orice rană' (= Az idő mindenféle sebet begyógyít), 'Vremea îndreaptă toate' (= Az idő mindent rendbe hoz) népi bölcsességekben.

Az is gyakori a közmondásokban, hogy olyan személyként aktualizálódik az idő, aki pozitív hatással van a dolgok alakulására. Ezek a képek szintén a gyógyító profiljához tartoznak, de nem a beteg–orvos analógiájára épülnek, hanem a problémákat felderítő, megfejtő ember tudására: 'Timpul descoperă toate' (= Az idő mindent felfedez). 'Vremea descoperă toate și pe hoț pe față scoate' (= Az idő mindent kiderít, és a tolvajt felfedi). A mindennapi nyelvhasználatban a 'cu timpul' (= idővel) kifejezés szintén az időnek ezt a különleges képességét hangsúlyozza.

Az időember még olyan személy is, aki sohasem késik, mindig pontos: 'Tu poți să întârzi, dar Timpul nu va întârzia' (= Te késhetsz, de az Idő nem fog késni).

Az időnek van negatív aspektusa is, erre főleg a 'timpul ne sufocă' (= megfojt az idő) kifejezés utal, viszont a népi szövegekben ez a kép még drasztikusabban jelenik meg: 'Timpul este ca un profesor care din păcate își ucide elevii' (= Az idő olyan tanár, aki sajnos megöli tanítványait). Ebben a népi bölcsességben a tanító mint pozitív egység és a gyilkolás mint negatív egység egyszerre jelöli az idő kettősségét.

A román nyelvi korpuszban a szubsztanciaként konceptualizált idő is jelen van. A kérdőívek alapján a köztudatban az idő olyan anyag, ami ajándékként jelenik meg, fel kell és lehet használni. A kifejezésekben az 'a pierde timpul' (= elveszíteni az időt), 'a fi timpul cuiva' (= valakinek az ideje), 'trage de timp' (= húzza az időt), 'timpul e scurt/lung' (= az idő rövid/hosszú) szókapcsolatok utalnak arra, hogy a beszélők szerint az idő valami olyasmí, ami elveszithető, birtokolható, alakítható és mérete van. Úgy viselkedik, mint egy konkrét tárgy. Az elveszithető idő és a megváltoztathatatlan idő képze a közmondásokban is jelen van: 'Timpul pierdut nu se mai întoarce' (= Az elvesztett idő már nem tér vissza). 'Nu timpul ți se potrivește ție, ci tu potrivește-te timpului' (= Nem az idő alkalmazkodik hozzád, hanem te az időhöz).

A szubsztanciaként és értéként egyszerre értelmezett idő profilja a pénz. A közhelyszerű mondás a kérdőíves felmérésben, a világhálón gyűjtött szövegekben és a közmondások között is megtalálható. A kontextusokból, ahol előfordul 'az idő pénz' metafora, arra lehet következtetni, hogy az idő nem valamilyen anyagi kincsként jelenik meg, hanem áruként. A másnak eladott idő egysége a munka, a tudás. A pénzzé degradálható idő ugyanakkor valami értékesebb idő(töltés)től vonja meg az embert.

A vizsgált korpusz alapján ez a kép az üzleti élettel, reklámokkal kapcsolatos szövegekben fordul elő, és nem a vallási, esetleg szabadidővel, családdal, barátokkal kapcsolatos szövegekben.

A román nyelvi anyagban is van utalás arra, hogy az időt valamilyen térenként konceptualizálják. A kifejezésekben gyakran az időre történő utalást csak a meghatározó grammatikai kategóriáival tudjuk megvalósítani a román nyelvben is: 'din timp' (= időben), 'din timp în timp' (= időről időre), 'între timp' (= időközben), 'în aceleași timp' (= ugyanabban az időben), 'în tot timpul' (= minden/egész időben), 'la timpul lui' (= idejében). Ugyancsak ezeket a meghatározói prepozíciókat használják a román nyelvben az idő tagolására: 'în ianuarie' (= januárban), 'din toamnă' (= ősztől), 'la vară' (= nyáron) is.

Következtetés

Az 'idő'-'timp' fogalmának központi jelentései univerzális jelleggel nagyjából ugyanazokat a doméneket és profilokat hívják elő az elemzés alapján. Közös a két nyelvi anyagban az érték doménben lokalizált pénz profilú időkép, az állat doménben a madár aspektusa, de ez a román nyelvi korpuszban gyengébben van jelen, mint a magyarban. Szintén egyezik a személy tartományának megléte, és ebben a gyógyító idő képe, a szubsztanciaként értelmezettség és a helyként elképzelt idő.

Különbözik a két korpusz alapján az állat tartományában megjelenő magyar időszörny, ennek hasonló párját a románban a személy doménben találjuk, ahol a gyilkos idő metaforája él. Ugyancsak az állat doménben jelenik meg a kis állat képe a román nyelvi anyag alapján, amelyek az ember kezéből képes megszökni.

A személy doménjében a nő profilja előhívható ugyan mindkét nyelvben, de a magyarban az anya képe dominál, a románban pedig a szülő nőé. A magyar korpuszból következtethetünk a munkás profilra is, valamint előtérbe kerül a mulandóság és feladat kapcsolata, ami arra utal, hogy a szegmentált időegységekhez különböző feladatosított cselekvéssorozatok társulnak.

Az elemzés azt mutatja, hogy mindkét közösség megpróbálja egyrészt magyarázni az időt, másrészt uralni azt, mert ezáltal jobban boldogul a világban. Ez a tendencia is univerzális jellegű, és főleg az európai ember gondolkodásmódjára jellemző, így alakul át az archaikus ember ciklikus időfelfogása a napjainkban élők lineáris időszemléletévé. Az elveszithető idő képzete erősebben jelentkezett a Kárpát-medencei Magyar Nyelvi Korpusz, a kérdőíves anyag és az internetes szövegekben. A közmondásokban erőteljesebben érződik a régi felfogás, miszerint az idő mellettünk dolgozik és nem ellenünk.

Irodalom

Bañcerovszki, J. (2008): *A világ nyelvi képe*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 71–145.

Boroditsky, L. (1999): *Metaphoric Structuring: Understanding Time through Spatial Metaphors*. Stanford University, Stanford.

Boroditsky, L. (2001): Does Language Shape Thought? Mandarin and English speakers conceptions of time. *Cognitive Psychology*, 43. 1. 1–22.

Caroll, J. B. (1964): *Language, Thought, and Reality*. Selected Writings of Benjamin Lee Whorf. M.I.T. Press, Cambridge.

Dicționar al limbii române contemporane. (1986) Editura Științifică și Enciclopedică, București.

Dicționar explicativ al limbii române. (2008). <http://dexonline.ro>

Értelmező szótár. (2007) Tinta Kiadó, Budapest.

Karácsony Sándor (1938): *Magyar nyelvtan társaslélektani alapon*. Exodus Kiadás, Budapest. 172.

Karácsony Sándor (1985): *A magyar észjárás*. Magvető Könyvkiadó, Budapest. 290–310.

Kárpát-medencei Magyar Nyelvi Korpusz (é. n.) <http://corpus.nytud.hu/mnsz/>

Magyar értelmező kéziszótár. (2002) Akadémiai Kiadó, Budapest.

Magyar–román szótár. (1961) Editura Științifică, București.

Magyar–román szótár. (2002) Akadémiai Kiadó, Budapest.

Murvai Olga (2001): *Román–magyar kifejezések kéziszótára*. Sprinter Publisher, Kaposvár.

Pann, A. (1982): *Povestea vorbii*. Editura Minerva, București.

Román–magyar szótár. (2002) Akadémiai Kiadó, Budapest.

Vöő István (1984): *Dicționar de proverbe maghiar–român*. Editura Științifică și Enciclopedică, București.

Wierzbicka, A. (1997): *Understanding Cultures through Their Key Word*. Oxford University Press, New York. 11–12.